

Fakulta ako kolégium

MIROSLAV MARCELLI

Vážený pán dekan, kolegyne a kolegovia, dámy a páni, spolu si dnes pripomíname výročie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, inštitúcie, s ktorou sa spájajú naše intímne spomienky, aby sa votkali do spoločnej, dnes už 95 ročnej histórie kolektívu jej učiteľov a študentov. Chcem vo svojom vystúpení k tomuto kolektívu pristúpiť ako ku kolégiu a z tohto hľadiska sa aspoň letmo pozrieť na jeho v prítomnosti oživovanú minulosť. Pre tento výraz som sa nerozhodol preto, aby som zdôraznil slávnostný charakter tejto chvíle, ale skôr preto, aby som sa týmto prostredníctvom priblížil k osobitosti spoločenstva, ktoré my, učitelia, študenti a zamestnanci tejto fakulty tvoríme. Možno si ju v každodennej pedagogickej a vedeckej prevádzke nevšimame, možno ju dokonca pokladáme za rezíduum čias minulých, keď fakulta nebola tak priamo vystavená imperatívom počtov prijímaných študentov, grantovej úspešnosti a bodov za publikačnú činnosť. Berúc toto všetko do úvahy, uznávajúc, že časy sa menia a naša alma mater s nimi, stále si osobujem právo hovoriť o našej fakulte ako o kolégiu, ktorého súdržnosť je zaručená čímsi viac než podpismi pod zmluvami a hierarchiou funkcií.

Pripúšťam, že týmto posunom ohniska záujmu sa mení aj povaha prístupu, aký bude v mojich úvahách určujúci. Možno sa tým vystavujem zvodom, ktoré sa v nás skoro zákonite prebúdzajú vtedy, keď do deskrip-

cie miešame hodnotiace a priamo afektívne postoje. Možno sa minulosť, vnímaná takto cez prizmu kolegiálnych vzťahov, vyhladzuje a homogemizuje, aby poskytla priestor pre rozvinutie fabulačnej funkcie a vzápätí skoro nevyhnutne prehovárala diskurzom mýtu.

Je však toto nebezpečenstvo vo svojich prejavoch pre kognitívny prístup naozaj až také zhubné, aby sme sa mu mali za každú cenu vyhýbať? Dovoľte mi pripomenúť slová, akými jeden z najvýznamnejších predstaviteľov humanitných a sociálnych vied, francúzsky antropológ Claude Lévi-Strauss hneď na začiatku svojej inauguračnej prednášky na Collège de France, prednesenej roku 1960, vzdal „hold poverčivosti“ a pripustil, že práve mýty nám pri aplikovaní na prítomnosť môžu poodhaliť dvojaký – historický i štrukturálny – zmysel skutočnosti. Napokon, sám Lévi-Strauss na potrebu chápať vedenie v jeho vzťahu k afektívnym stránkam upozornil nielen pri tejto, slávnostnou atmosférou poznačenej príležitosti, ale aj vo svojich teoretických prácach, ktoré sa stali pevnými súčasťami korpusu antropologickej literatúry. Nájdeme v nich pripomienku, že teoretické vedenie vôbec nie je nezlučiteľné s citom, že môže byť objektívne a zároveň subjektívne, pričom jeho citový a subjektívny aspekt by sme nijako nemali pripisovať nejakému „princípu participácie“ alebo mysticizmu zaťaženému metafyzikou (pozri Lévi-Strauss 1971: 62 – 64). Divé myslenie, toto podľa jeho výrazu „nezištné a pozorné, láskyplné a nežné vedenie“, toto myslenie, ktorého prejavy Lévi-Strauss s takou pozoruhodnou dôkladnosťou a ústretivosťou študoval u tzv. prírodných národov, je prítomné aj v našich kognitívnych prístupoch, ak, pravdaže, nie sú deformované apriórными metafyzickými koncepciami a dualizmami.

Keď som o približne o dve desaťročia po odznení Lévi-Straussovej inauguračnej prednášky mal nejaký čas možnosť, vtedy veľmi vzácnu,

navštevovať semináre a prednášky na tejto jedinečnej inštitúcii, od prvej chvíle som si uvedomil, ako sa v tomto kolégiu afektívny vzťah spája s kognitívnymi výdobytkami, aby spolu vytvorili prostredie podnecujúce a udržiavajúce dychtivú snahu poznávať pre samo poznávanie. K prehĺbeniu vedomia, že sa naozaj, nielen podľa názvu nachádzam v prostredí kolégia prispeli ďalšie kurzy, ktoré som začal navštevovať: za všetkých spomeniem aspoň povestné prednášky filozofa Michela Foucaulta a prednášky historika, medievalistu Georga Dubyho. V tejto širokej palete disciplín, tém a metodologických prístupov sa napriek všetkej rôznorodosti dal identifikovať jeden spoločný znak. Jeho povahu vo svojom inauguračnom vystúpení vystihol filozof Maurice Merleau-Ponty. Hneď na začiatku si položil otázku, ako sa filozof, ktorý je svedkom vlastného tápania a vie, že nič nevie, môže uchádzať o miesto medzi dokonalými mysliteľmi, akých mená vidí na stenách tejto inštitúcie. Jeho odpoveď bola jednoduchá: „Collège de France má od svojho založenia poslanie prinášať svojim poslucháčom myšlienku slobodného bádania, a nie hotové pravdy“ (Merleau-Ponty 1994: 7).

Mohlo by sa zdať, že idea slobodného bádania, ktorá v múroch tejto inštitúcie a predovšetkým v prejavoch tohto kolégia našla svoje stelesnenie, má definitívne vzdialila od prostredia našej filozofickej fakulty, kde som získal svoj diplom absolventa a v tom čase pôsobil na mieste asistenta. Nebolo to celkom tak. Uvedomoval som si, aké nevhodné by bolo púšťať sa do priameho porovnávania vedeckých výkonov: taký pokus ignorujúci podmienky a spoločensko-historický kontext by mohol priniesť iba vopred známy jednoznačný výsledok. Napriek týmto rozdielom som však zistil, že naša fakulta, moji učitelia a kolegovia, celé prostredie, čo tu v šesťdesiatych rokoch panovalo, ma pripravili na vnímanie osobitosti pohybu, v ktorom sa z poznania stávalo ustavične obnovované pozná-

vane. Poznanie ako proces, v ktorom sa s každou novou odpoveďou rodia nové problémy, pochybnosti, paradoxy a apórie, pravda, ktorá je pravdou iba tak, že je in statu nascendi – s touto podobou poznania ma priamo alebo nepriamo zoznamovali moji učители. Účinok týchto iniciačných lekcií zosilňovalo, že pohyb poznávania v nich akcelerovalo osobné, naozaj vnútorné zaujatie prednášajúcich. Či hovorili o Aristotelovi alebo o Descartovi, o bytí a súcne alebo o predikátovom kalkule, zakaždým nám nepriamo, no účinne ukazovali – povedané so Stendhalom - akým šťastím je mať ako povolanie svoju vášň. Tým povolaním, bola v tomto prípade filozofia a v nás, čo sme pod vedením svojich učiteľov do jej brán vstupovali, táto iniciácia spolu nadobúdaním nových vedomostí prebúdzala nové, dovtedy nepoznané vášne. Niekomu sa môže javiť nemiestnym, že o vášni hovorím v súvislosti s pedagogickým procesom, ktorému sa zvyčajne pripisuje poslanie vášne nie prebúdzat', ale skôr krotiť a ich energiu premieňať na disciplinovaný prejav. Pôsobenie mojich učiteľov mi však prinášalo presvedčivé ukážky prístupu, v ktorom sa vnútorné zaujatie plynule rozvíjalo v úvahách, argumentačných postupoch, myšlienkových experimentoch a dôkazoch bez toho, aby sa z nich stratil pôvodný impetus, prinášajúci do kognitívnych záležitostí intenzívny afektívny vklad.

Pravdaže, v jednotlivých prejavoch sa tento afektívny základ diferencoval a individualizoval. Osobitý výraz, akým sa prejavoval v prednáškach Vojtecha Filkorna sa dosť líšil od spôsobov, akým nás do logiky a metodológie vied uvádzali jeho vtedajší asistenti, Pavel Cmorej, Augustín Riška a Jozef Viceník. Inak sa zaujatie pre dejiny filozofie zračilo v nezabudnuteľnej atmosfére prednášok a seminárov Jaroslava Martinku a inak v metodologicky dôkladne vystavaných a znalosťou textov fundovaných kurzoch Milana Ziga.

Keby bolo účelom tohto môjho vystúpenia priniesť historicky fundované svedectvo o vyučovaní filozofie na filozofickej fakulte v šesťdesiatych rokoch, určite by som k práve uvedeným musel pridať viacerých ďalších pedagógov a bližšie opísať predmety, aké vtedy vstupovali do učebných plánov. Ja som sa však podujal hovoriť o téme, ktorá, aj za cenu fragmentárnosti, od historických faktov prechádza k zachyteniu prostredia, kde sa proces iniciácie odohráva. Azda ma táto voľba oprávňuje ostať pri niekoľkých menách a pripomenúť, že k vytváraniu kolegiálneho prostredia prispievali práve tak tí, čo mali za sebou významné teoretické dielo a dosiahli hodnosti docentov či profesorov, ako aj tí, čo stáli ešte len na začiatku svojej akademickej dráhy. Z hľadiska študentov bola úloha, ktorú plnili tí druhí, asistenti a odborní asistenti, nezastupiteľná. Oni boli na katedre nielen duchom, ale aj fyzicky, oni mali dvere otvorené aj mimo konzultačných hodín, na nich sa dalo spoľahnúť pri hľadaní literatúry, oni boli ochotní zapájať sa do diskusií, čo sa začínali v seminárnej knižnici a často končili na miestach, čo sa akademickou pôdou dali nazvať iba v prenesenom zmysle slova.

Hovorím v minulom čase, rozprávam o dobe, ktorá je pre dnešných študentov dávnou minulosťou, spomínam osobnosti, ktoré už patria do dejín našich disciplín. To sa zvyčajne pri takýchto príležitostiach robí a ako vidíte, nechcem byť výnimkou. Keď túto príležitosť využívam, aby som pripomenul a aspoň letmo priblížil prostredie kolegiality, ktoré sa na pôde jednej (a určite nie jedinej) katedry tejto fakulty vytvorilo, robím tak s nádejou, že sa dotýkam aj našej prítomnosti či dokonca budúcnosti. Je príznačné, že význam kolegiálneho prostredia pre formovanie vzťahu k odboru a osvojenie si postoja k poznávacím procesom som si intenzívne uvedomil práve vtedy, keď som sa ocitol v prostredí excelentných zahraničných akademick-

ých inštitúcií, či už to bola spomenutá Collège de France, alebo oveľa neskôr oxfordská Magdalen college, kde som mal možnosť spoznať špecifickosť postavenia označeného výrazom „fellow“. Zaiste, na pôde týchto a niektorých ďalších kolégií som si najskôr uvedomil, čo všetko neviem a čomu sa budem musieť intenzívne venovať, aby som sa aspoň priblížil k pochopeniu povahy výskumov, čo sa tu odvíjali. Čoskoro som však prišiel na to, že pritom môžem využiť mnohé z toho, čo som nadobudol v prostredí kolégia, ktoré ma v prvom, pre každého takom dôležitom období profesionálneho vývinu prijalo a formovalo.

Keď som doposiaľ hovoril v prvej osobe, rozhodne to nebolo preto, že by som bol presvedčený o výnimočnosti svojej skúsenosti. Skôr naopak, viedla ma snaha vyjadriť povahu prostredia, ktoré každú jednotlivú, osobne prežívanú skúsenosť prekračuje a zároveň ju utvára. Aby ste sa cítili ako kolega, ktorý participuje na takom podujatí, akým je poznávanie, musia tu byť kolegovia a ich súbor, kolégium.

Azda nebude príliš trúfale, keď na záver svojho vystúpenia odkaz udržiavať duch kolégia na tejto fakulte vyjadrím nielen ako osobné želanie, ale ako záväzok, ktorého napĺňanie nás všetkých, čo tu pracujeme, spája s tými najlepšimi tradíciami. V tomto odkaze sa koncentruje celý zmysel môjho vystúpenia, o ktorom už teraz viem, že zanechalo priveľa vecí iba naznačených, ďalších, rovnako dôležitých sa vôbec nedotklo a možno sa malo začať práve tam, kde ho teraz končím.

Ďakujem za pozornosť!

Lévi-Strauss, Claude (1971): Myšlení přírodních národů. Praha, Československý spisovatel.

Lévi-Strauss, Claude (1978): Chvála antropologie. In: Chvála moudrosti. Bratislava, Archa.

Merleau-Ponty, Maurice (1994): Chvála filosofie. In: Chvála moudrosti. Bratislava, Archa.